

Matjaž Bizjak – Aleksander Žižek, **Knjiga obračunov celjskih mestnih sodnikov 1457–1513**. Celje : Zgodovinski arhiv, Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2010. XLVII + 164 strani.

S knjigo obračunov celjskih mestnih sodnikov smo končno tudi Slovenci dobili prvo objavo računske knjige enega svojih srednjeveških mest, vrhu tega ne le v nemškem izvirniku, ampak tudi v vzporednem slovenskem prevodu. Medievist Matjaž Bizjak, odličen poznavalec računskega gradiva, in arhivist Aleksander Žižek, trenutno vodilni raziskovalec starejše zgodovine mesta ob Savinji in drugih mest slovenske Štajerske, sta združila moči pri projektu, ki je ležal na duši že prenekateremu njenemu predhodniku. Odkar je Ignac Orožen leta 1854 v *Celski kroniki* prvi opozoril na izjemni vir s prehoda iz srednjega v novi vek, je namreč minilo več kot poldrugo stoletje. Upravičeno smemo trditi, da bi se zgodovinarji veliko prej lotili njegove temeljite analize, če ne tudi objave, ko knjiga obračunov ne bi že leta 1818 pristala v graškem Joanneumu (kjer jo je Orožen našel) oziroma pozneje v Štajerskem deželnem arhivu, kjer je shranjena še sedaj. Raziskovalcem celjske in slovenske preteklosti je (bila) s tem od rok, tako kot zelo veliko drugega starejšega arhivskega gradiva, nastalega na slovenskem Štajerskem, ki je v zadnjih desetletjih dvojne monarhije romalo v hrambo v deželno prestolnico. Avstrija gradiva mesta Celje kljub sklenjenemu arhivskemu sporazumu z Jugoslavijo ni nikoli vrnila državi, na katere tleh je nastalo, pa tudi možnosti za reproduciranje v avstrijskih arhivih tako kot v preteklosti niti danes, navzlic izjemnemu tehničnemu napredku, nikakor niso optimalne. Knjiga obračunov 1457–1513, iz katere so celjski zgodovinarji – zlasti oba Orožna in A. Gubo – stoletje in pol črpali razne parcialne podatke (največ o mestni upravi in topografiji), avstrijski zgodovinar N. Weiss pa je njeno vsebino pred slabim desetletjem (2002) objavil v obliki izvlečkov, se je razkrila strokovni in širši javnosti s svojo celovito izpovedno vrednostjo šele leta 2011 (z letnico izdaje 2010), ob 560-letnici formalne povzdignitve trga Celje v mesto. Njen pomen je tem večji, ker gre za edini vir te vrste s slovenskega ozemlja, če izvzamemo nekaj osamljenih mestnih letnih obračunov iz druge polovice 15. stoletja.

Kot v uvodu poudarjata avtorja, spada računska knjiga celjskih mestnih sodnikov med serijske vire, pri katerih se je mogoče dokopati do optimalnih rezultatov šele ob zadovoljivi količini gradiva. Celjska knjiga pogoje za takšne raziskave izpolnjuje in osvetljuje poslovanje, s tem pa tudi življenje poznosrednjeveškega mesta s praktične plati, kar pri virih, ki danes v medievistiki veljajo za »klasične«,

največkrat pogrešamo. Daljši uvod v objavo vira najprej v slovenščini in nato še v nemščini predstavi razvoj celjske meščanske naselbine in njene (samo)uprave, računske knjige oziroma srednjeveško računsko dokumentacijo nasploh, kodikološke in tipološke značilnosti objavljenega rokopisa, čemur sledijo zelo koristen ekskurz v mere in denar, vpogled v celjsko knjigovodsko prakso ter edicijska načela.

Tipološko se računski knjigi celjskih mestnih sodnikov uvršča med knjige letnih obračunov. Enkrat na leto so vanjo vpisali obračune, tj. poročila o upravljanju in poslovanju z mestnimi prihodki in izdatki, ki so jih sodniki predlagali mestnemu svetu v potrditev. Tak način nadzora je uvedel cesar Friderik III., potem ko je mesto leta 1457 prešlo pod njegovo oblast. Po mnenju objaviteljev ni preveč verjetno, da bi princip izviral še iz časa vladavine Celjskih, saj se je mestna avtonomija uveljavila šele leta 1455. Knjigi, namenjeni nadzoru nad poslovanjem sodnikov kot mestnih predstojnikov, so namenili tudi trajno hrambo, zato ne preseneča, da se je ohranila v poznejšem prepisu, dejansko čistopisu. Sprotno poslovanje mesta so sicer dokumentirali v različnih specialnih registrih, od katerih ni ohranjen nobeden, je pa iz navedb v obračunih mogoče sklepati na dokaj kompleksno knjigovodsko dokumentacijo. To so upoštevali pri izdelavi vsakoletnega obračuna, ki je bil v obliki, kot jo ponuja knjiga obračunov, po vsem sodeč zapisniški produkt seje mestnega sveta, na kateri so obračun sprejeli. Obračune so vpisovali v papirni kodeks, ki obsega 65 folijev in izvira iz druge polovice 15. stoletja, verjetno z začetka osemdesetih let, ko je prvi, po imenu neznani pisar, vanj prepisal obračune za preteklega četrtega stoletja, nadaljnji zapisi pa so sprotni, delo osmih »anonimnih« mestnih pisarjev. Zajeto je obdobje dobrega pol stoletja med letoma 1457 in 1513, natančneje povedano 54 obračunskih let, kajti obračuni za tri leta v knjigi manjkajo. Vsi obračuni so napisani v gotski kurzivi in nemškem jeziku in ohranjajo do konca 15. stoletja skoraj nespremenjeno obliko. Vsakega sestavljata dva glavna dela – popisa sodnikovih prihodkov in izdatkov – s povsem preprosto strukturo.

Uporabna prednost knjige je tako za sodobnike kot za današnje bralce njena zelo dobra preglednost, ki brez težav omogoča najrazličnejše primerjave. Objavitelja sta uporabnike opremila z nujno potrebnim védenjem o mestnem knjigovodstvu, merah in denarju, obravnavo vsebine pa sta za zdaj pustila ob strani. Ta doslej v največji meri še neizkoriščen potencial bo lahko vedno znova dajal navdih raziskovalcem in klical k iskanju odgovorov na zelo različna vprašanja. Kako koristna je v tem pogledu objava, razkrije že bežen pogled na imensko in stvarno kazalo. V stvarnem bomo našli tudi gesla, kot so: plašilna ograda, zatiči, ognjiščna greblja, rebula ali fekalije. Imensko kazalo pa zastavlja nova in stara nova vprašanja. Tako na primer, ali je Klaus v devetdesetih letih 15. stoletja osebno ime ali priimek in je mož potemtakem morda član celjske rodbine, iz katere je izvirala druga žena Primoža Trubarja? Pa Jud iz leta 1500? Gre za domačega ali nedomačega Juda, omenjenega štiri leta po ukazu o izgonu Judov s Štajerske in skoraj sto let zatem, ko naj bi celjska judovska skupnost prenehala obstajati? Ne nazadnje, bo zdaj končno mogoče locirati v obračunih nič kolikokrat omenjeni toponim *Padraw*? Nanaša se na zemljišče, ki ga je cesar prepustil mestu za pašo, A. Gubo pa ga je razlagal kot »Festwiese« (sejmišče).

Objava celjske obračunske knjige ni dobrodošla samo v ozkih zgodovinskih krogih. Zaradi »dodane vrednosti«, tj. prevoda integralnega besedila v slovenščino, je njena uporabna vrednost veliko večja, krog potencialnih uporabnikov pa nepriemerljivo širši kot pri edicijah virov, ki se omejujejo le na jezik izvirnika. Skupaj z dvojezično objavo ptujskega mestnega statuta iz leta 1513 odpira v slovenskem prostoru novo poglavje principov objavljanja starejših zgodovinskih virov. Poleg tega je preveden v nemščino celoten uvod, dejansko krajša spremna študija obeh avtorjev. Pričakovati je mogoče, da bodo po knjigi s pridom posegali zlasti študenti zgodovine in raziskovalci začetniki, saj gre za neke vrste učbenik oziroma študijsko gradivo za seznanjanje s staro pisarniško nemščino, opremljeno z več kot koristnim dvojezičnim stvarnim kazalom. Iz objektivnih razlogov je reprodukcija izvirnega teksta omejena le na prvo, uvodno stran. Sicer pa ponuja pestra vsebina dovolj snovi za različne teme seminarskih in diplomskih nalog, ne nazadnje tudi za raziskovalne naloge srednješolcev in raziskave ljubiteljskih zgodovinarjev. Prednosti, ki jih objava prinaša, je treba samo osmisliti.

Boris Golec